

Т. Г. Боричевская

**ПРАЯВЫ ПОСТМАДЭРНІЗМУ
Ў ТВОРЧАСЦІ ХАРАЛЬДА ЦУЗАНЕКА**

Сярод аўстрыйскіх драматургаў, што ў сярэдзіне ХХ ст. удзельнічалі ў стварэнні і развіцці паняцця “Гуманістычны сусветны тэатр”, значнае месца займае драматург, пісьменнік і рэлігіязнаўца Харальд Цузанек. Яго творы часта разглядаюць сучасныя праблемы ў дэкарацыях з праблем гістарычных. Аўтар лічыць, што няўмольныя законы нашага існавання і іх парадаксальная логіка распаўсюджваюцца на ўсе магчымыя вымярэнні чалавечага жыцця.

Шматграннасць творчасці Х. Цузанека выражана таксама ў аб'яднанні ім істотных рыс культур Усхода і Захада (драма “Понцій Пілат”, экранізаваная ў 1963 г.), антычнасці і сучаснасці (п'еса “Нашто ты капаеш, цэнтурыён?”, за якую пісьменнік быў у 1951 г. узнагароджаны Аўстрыйскай дзяржаўнай прэміяй), Боскага і чалавечага (камедыя “Я ілгаў праўду”, 1982 г.). На прыкладзе яго твораў бачна, як праходзіла паступовая змена агульнаеўрапейскай культурнай парадыгмы, што ўключала ў сябе глыбінны працэс пераідэнтфікацыі асоб аўтара і чытача, а таксама імкненне стварыць новы вобраз свету і чалавека ў ім пры захаванні гістарычнага кантэксту.

Калі разумець постмадэрнізм як мастацкі стыль і спосаб светаўспрымання, для якога ўласцівыя аб'яднанне ў межах аднаго твора вобразаў, матываў і мастацкіх сродкаў розных эпох, рэгіёнаў і субкультур, а таксама алегарычнасць, своеасаблівая цытатнасць, часам гратэскнасць і незвычайнасць форм, і супаставіць гэтыя праграмныя палажэнні з асноўнымі характарыстыкамі творчасці Х. Цузанека, то можна сцвярджаць, што аўтар ужо ў 50–60 гадах ХХ ст. звяртаўся ў агульным кантэксце авангардызму да постмадэрнісцкіх сродкаў адлюстравання сусвету.

Адметная рыса драматургіі Х. Цузанека – эклектычнае аб'яднанне ў п'есе прыёмаў і алюзій, узятых з арсенала розных культурных традыцый, у намаганні стварыць адзіную сусветную прастору. У пошуках матэрыялу для сваіх твораў Цузанек шмат падарожнічаў, і менавіта падарожжы падштурхнулі драматурга да адной з асноўных думак у яго творчасці: усе людзіносяць маскі, але калі надыходзіць час, яны спадаюць, і чалавек застаецца сам на сам з сабой.

Пры гэтым чалавек можа зразумець, што маска і была яго сапраўдным “я”, як гэта адбылося з галоўным персанажам п'есы “Понцій Пілат”. Акрамя звыклай для аўтара парадаксальнасці, у гэтым падыходзе адлюстравана вядомая характарыстыка постмадэрнізму як мастацкага стылю – усё можа быць прадстаўлена ў выглядзе гульні, але менавіта такім чынам раскрываюцца тыя бакі рэчаіснасці, на якія раней ніхто не звяртаў увагі.

Постмадэрнісцкая тэатральная традыцыя звяртаецца не толькі да гістарычных фактаў, яна часта ўжывае ў сваіх мэтах паняцці і з'явы з мінулага еўрапейскага тэатру ў новым, нязвыклым афармленні. У якасці прыкладу можна прывесці такую з'яву, як “бурлеска”, якую Харальд Цузанек паймаў стэрскую выкарыстоўвае ў сваіх п'есах. Бурлеска – гэта жанр камічнай парадыйнай паэзіі, у якой узнёслая тэма падаецца ў падкрэслена гумарыстычнай форме, альбо “нізкая” тэма ўвасабляецца з дапамогай высокага стылю. Менавіта з дапамогай жанру бурлескі ў п'есах Цузанека “Я ілгаў праўду”, “Жан з бочкі” (1955) і “Понцій Пілат” раскрываюцца яго духоўныя каардынаты.

Гэтыя творы сабралі ў сабе наступныя тыпова постмадэрнісцкія элементы: ужыванне вядомых сюжэтаў, дэманструючых звычайныя чалавечыя якасці; травесцічны матывы замены, маскарэды; прызнанне неабходнасці блюзнерства дзеля выяўлення ісціны; выкрыццё адмоўнага шляхам яго высмейвання; падкрэсленне празмернай пафаснасці нейкага светапогляду праз супрацьпастаўленне ёй будзённых людскіх праблем.

Вельмі добра гэта бачна ў камедыі “Я ілгаў праўду”, дзе галоўным героем з’яўляецца, як сам Гамер: ён выступае як 35-гадовы яфрэйтар пры лагера Агамемнана і служыць апошняму сакратаром, служкай і шпіёнам. У драме “Понцій Пілат” аўтар прадставіў увесь судовы працэс над Іісусам як фіктыўны, для якога Пілат спецыяльна рэпеціруе нават умыванне рук. У трагікамедыі “Жан з бочкі”, прысвечанай падзеям Французскай рэвалюцыі, маркіз Д’арцін’і, які выратаваў і вывез па-за межы краіны малога сына караля Францыі, жыве ў самым цэнтры Парыжа, пераапануты жабраком, сябрае з памагатымі сваіх ворагаў і смяецца ім у вочы. Элементы бурлескі ў творах Харальда Цузанека маюць асаблівую постмадэрнісцкую афарбоўку, аўтар выкарыстаў гэты жанр, каб падкрэсліць шматлікія парадоксы жыцця, раскрытыя ў яго п’есах, і надаў яму такім чынам новае значэнне.

Але тэорыя Цузанека аб парадаксальнасці існавання абапіраецца не на адмаўленне аднастайнай рэальнасці, а на прыняцце яе шматаспектнасці. Натуральна, што такі адмысловы светапогляд выражаецца ў творчым плане праз парадаксальную метафару. Выдатным прыкладам такога стаўлення з’яўляецца п’еса Цузанека “Сусветны тэатр” (1963), адзін з найвядомейшых твораў драматурга. Шматлікія алюзіі і асацыяцыі з міфалогіяй розных культур, прынып прадстаўлення ўсёй дзейнасці чалавека як адной вялікай гульні набліжаюць ідэю гэтага твора да постмадэрнісцкай канцэпцыі. Галоўную, цэнтральную метафару аўтар пазычае з “аута” іспанскага драматурга Педра Кальдэрона дэ ла Барка “Вялікі сусветны тэатр” (“El gran teatro del mundo”, 1645).

На сцэне адбываецца бесперапынны працэс ператварэння, змены масак. Постмадэрнісцкі матыў маскарада паказвае, што аўтар у стане смяцца над усім, што адбываецца на сцэне, нават над уласным пафасам. Нягледзячы на ўяўнае супадзенне асноўных матываў, гэта не проста рэмэйк. Драматург у трактоўцы і развіцці сюжэта выходзіць далёка за межы аповеда аб марнасці мітуслівых намаганняў чалавека і ачышчальнай сіле пакуты. Ён аб’ядноўвае ў сваёй алегорыі хрысціянства з усімі існуючымі рэлігіямі, выражае сваё іранічнае стаўленне да рэлігійных догмаў і, адначасова, веру ў вышэйшую справядлівасць.

Гэты падыход яскрава паказвае, наколькі некаторыя моманты ў творчасці Харальда Цузанека супадаюць з прыпыпамі сённяшняга постмадэрнісцкага тэатра. Таму можна зрабіць выснову, што кожная драма Цузанека – гэта сцэнічна-вобразнае адлюстраванне парадаксальнага дынамічнага працэсу, дзе ўсё супярэчыць адно аднаму і – менавіта праз гэта прымушанае рухацца – імкнецца ў выніку да сусветнай гармоніі.